

Karttimo Iina

Musiikinopettajan nonverbaali viestintä opetuksessa

Kandidaatintutkielma
KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA
Musiikkikasvatus
2022

Tämä kandidaatin tutkielma käsittelee musiikinopettajan nonverbaalia viestintää ja sen merkitystä musiikinopetuksessa. Tutkielma koostuu pääosin englanninkielisistä lähteistä, sillä Suomessa nonverbaalia viestintää musiikinopetuksessa ei ole juuri tutkittu. Tutkielma on toteutettu kuvailevana kirjallisuuskatsauksena, ja tutkimuskysymyksiksi muodostuivat seuraavat: *Mitä on musiikinopettajan nonverbaali viestintä?* sekä *Mikä merkitys musiikinopettajan nonverbaalilla viestinnällä on musiikinopetuksessa?*

Tutkielmassani avaan nonverbaalin viestinnän ja välittömyyden käsitteitä sekä sitä, mitä ne tarkoittavat opetustilanteessa ja musiikinopetuksessa opettajan näkökulmasta. Esille nousi etenkin nonverbaalin viestinnän positiiviset vaikutukset opetuksen tehokkuuteen, oppilaan sisäisen motivaation kehittymiseen sekä musiikillisen suorituksen parantamiseen liittyen. Näin ollen opettajan tulisi olla tietoinen omasta nonverbaalista viestinnästään sekä osata lukea oppilaidensa nonverbaalia viestintää. Vaikka suuri osa tutkimuksista puolsikin positiivisia vaikutuksia, on myös negatiiviset havainnot otettu tarkasteluun. Tutkimuksista ilmeni myös, että opettajan nonverbaaliin viestintään vaikuttaa sukupuolen ohella oma asenne kuten myös se, kokeeko nonverbaalia viestintää ylipäätään tärkeänä.

Avainsanat: musiikkikasvatus, nonverbaali viestintä, nonverbaali välittömyys

Sisältö / Contents

1 Johdanto	4
2 Tutkimusasetelma	6
3 Nonverbaali viestintä ja välittömyys	8
3.1 Nonverbaali viestintä käsitteenä	8
3.2 Opettajan nonverbaali välittömyys	9
3.3 Opettajan nonverbaali viestintä opetustilanteessa	10
3.4 Nonverbaali viestintä ja välittömyys musiikissa	14
4 Johtopäätökset	18
4.1 Musiikinopettajan nonverbaali viestintä	18
4.2 Nonverbaalin viestinnän merkitys musiikinopetuksessa	19
5 Pohdinta	21
Lähteet	23

1 Johdanto

Musiikinopetukseen sisältyy sanallisen viestinnän lisäksi myös paljon sanatonta viestintää. Opetuksessa sanallisen kuvailun lisäksi opettaja usein näyttää mallia itse soittaen, laulaen sekä toimii yhteismusisointitilanteissa orkesterinjohtajan tapaan. Tässä kandidaatintutkielmassani tarkastelen sitä, mitä musiikinopettajan nonverbaali viestintä tarkoittaa ja millainen merkitys sillä on musiikkiluokassa ja opetustilanteissa. Aihe kiinnostaa minua, sillä olen kiinnostunut sosiaalisista vuorovaikutustilanteista ja niiden vaikutuksesta ihmisen käyttäytymiseen ja oppimiseen. Tulkitsen itse herkästi toisten ihmisten sanatonta viestintää, kuten eleitä, ilmeitä sekä äänenpainoa ja päättelen niistä keskustelun tunnelman. Usein nonverbaali viestintä on tiedostamatonta, ja esimerkiksi käsillä elehtimisellä on yhteyksiä puheen tuottoon, ymmärrykseen ja oppimiseen (Hall & Knapp, 2013). Haluaisin itse tulevana musiikinopettajana oppia paremmin ilmaisemaan itseäni ja ymmärtämään sanattoman viestinnän merkitystä omassa opetuksessani.

Olen myös huomannut matkustaessani ja eri kulttuureihin tutustuessani suuria eroja kulttuurien välisessä kommunikoinnissa – esimerkiksi voimakas äänenpaino ja suurelinen kehonkieli saavat minut varautuneeksi. Eri kulttuureissa kehonkielellä voi olla hyvinkin eriäviä merkityksiä, mistä opettajan tulisi olla tietoinen (Battersby, 2013). Opetussuunnitelman mukaan musiikin oppiaineessa oppilaita tulee rohkaista vuorovaikutukseen ja yhteistyöhön sekä itsensä ilmaisuun (Opetushallitus, 2014). Opettajan omalla esimerkillä ja käsityksellä omasta viestinnästään on väliä ja merkitystä opetuksen kannalta. Battersbyn (2009; 2013) mukaan opettajan tietoisuus nonverbaalista käyttäytymisestä auttaa tehostamaan luokkahuoneen hallintaa ja välttämään vääränlaisten tai monitulkintaisten viestien lähettämistä. Pyrin syventymään esimerkiksi näihin näkökulmiin opettajan oman nonverbaalisen viestinnän tietoisuudesta sekä luokkahuoneen hallinnasta kandidaatintutkielmassani.

Aikaisempia tutkimuksia nonverbaalista viestinnästä musiikinopetuksessa on löydettävissä etenkin kuoron- ja orkesterinjohtoon liittyen (Val Claraco, 2015; Roseth, 2020). Tätä tutkimusta varten mielenkiintoisia tutkimuksia nonverbaalista musiikinopetuksesta löytyi esimerkiksi liittyen monikulttuurisen musiikinluokkaan (Battersby, 2013) sekä pätevien ja epäpätevien musiikkia opettavien opettajien eroihin nonverbaalissa ja verbaalissa viestinnässä (Schiemann, 2017). Suomenkielistä tutkimuskirjallisuutta aiheesta ei löytynyt.

Nonverbaalin viestinnän tutkiminen musiikinopetuksessa on mielenkiintoinen ja ajankohtainen aihe, sillä koronaviruspandemia pakotti ihmiset ympäri maailman etäopetuksen pariin. On luultavaa, että nyt pandemian hellittäessä etäopetus jää ainakin osittain pysyväksi osaksi opiskelua ja työntekoa. Musiikin etäopetuksessa varmasti iso osa viestintää jää tavoittamattomaksi, sillä videon välityksellä nonverbaalia viestintää on vaikeampi tulkita. Olisikin mielenkiintoista selvittää, missä määrin musiikin etäopetus on toimivaa. Tämän aiheen tutkimista voisi olla mielenkiintoista jatkaa pro gradu -tutkielmassa.

Tutkielmassani tarkastelen sitä, *mitä on musiikinopettajan nonverbaali viestintä*. Siihen liittyvistä käsitteistä nostan esille myös nonverbaalin välittömyyden sekä opetuksen tehokkuuden, ja mitä niistä on tutkittu musiikinopetuksen yhteydessä. Lisäksi käsitelen sitä, *mikä merkitys musiikinopettajan nonverbaalilla viestinnällä on musiikinopetuksessa*.

2 Tutkimusasetelma

Toteutin teoreettisen tutkimukseni kirjallisuuskatsauksena, jossa pyrin syventymään näkökulmiin, joita aiheesta on tutkittu. Teoreettisessa tutkimuksessa perehdytään aiheesta jo olemassa oleviin teorioihin, metodeihin ja empiirisiin aineistoihin ja niistä tehtyihin tutkimuksiin (Malmberg, 2014). Tarkemmin toteutin tutkimuksen kuvailevana kirjallisuuskatsauksena, jossa tutkittava ilmiö kuvataan laaja-alaisesti, aineistot ovat laajoja eikä aineiston valinnan rajaamiseen liity tiukkoja metodisia sääntöjä. Kirjallisuuskatsaukseni ei myöskään ole pelkkä ”katsaus”, vaan siihen sisältyy kriittistä tarkastelua (Salminen, 2011).

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, mitä musiikinopettajan nonverbaali viestintä on ja mikä merkitys sillä on musiikinopetuksessa. Halusin tutkia aihetta opettajan näkökulmasta, jotta opettaja ymmärtäisi nonverbaalin viestinnän vaikutukset ja pystyisi olemuksellaan ja viestinnällään luomaan parhaan mahdollisen oppimisympäristön. Tutkimuskysymyksiksi muodostuivat seuraavat:

1. Mitä on musiikinopettajan nonverbaali viestintä?
2. Mikä merkitys musiikinopettajan nonverbaalilla viestinnällä on musiikinopetuksessa?

Lähteitä hakiessani käytin lähinnä englanninkielisiä hakusanoja ja kansainvälisiä tietokantoja, kuten Ebscoa, Google Scholaria ja ProQuestia. Suomenkielisillä hakusanoilla kuten *sanaton viestintä* tai *nonverbaali viestintä* en löytänyt aiheeseen liittyvää kirjallisuutta. *Kehollisuus*, tai *kehollinen viestintä* ja sen englanninkielinen vastine *embodied dialogue*, on terminä hyvin laaja ja haastava oikean materiaalin löytämisen kannalta, sillä suurin osa sitä koskevaa tutkimusta liittyy tanssiin, draamaan tai musiikkiliikuntaan. Englanniksi käyttämäni hakusanat olivat muun muassa *nonverbal communication*, *nonverbal behaviour*, *teacher nonverbal immediacy* ja *nonverbal expressiveness*. Musiikkiin liittyviä tutkimuksia etsin yksinkertaisilla sanoilla *music*, *music education*, *music teacher* ja *music classroom*. Koska aiheesta on tehty tutkimusta hyvin niukasti, hyödynsin tutkimustuloksia esimerkiksi musiikin instrumenttiopettajan nonverbaalista viestinnästä (Kurkul, 2007) ja kuoron- tai orkesterijohdosta tehdyistä tutkimuksista (Claraco, 2015; Roseth, 2020).

Nonverbaalia viestintää on tutkittu aina Charles Darwinin *The expression of the emotions in man and animals* (1873) tähän päivään asti. Päivitettyä ja pätevää tietoa löytyy myös

lähivuosilta, ja käsitteen määrittelyssä käytinkin esimerkiksi J. A. Hallin ja M. L. Knappin vuoden 2013 painosta teoksesta *Nonverbal Communication* sekä A. B. Frymierin, Z. W. Goldmanin ja C. J. Clausin (2019) tutkimusta nonverbaalista välittömyydestä. Tutkimusta musiikinopettajan nonverbaalista viestinnästä ei löydy paljoa. Tässä tutkielmassa hyödyntämäni lähteet sijoittuvat pääasiassa 2000- ja 2010-luvuille.

Ajallisesti pyrin rajaamaan aihetta niin, että tutkimustieto oli mahdollisimman tuoretta. Niukan tutkimuskirjallisuuden vuoksi en käyttänyt yhtä tiettyä päälähdettä tutkielmassani, vaan yhdistelin tietoa ja tuloksia esimerkiksi niin nonverbaalista viestinnästä yleisesti opettajilla, instrumenttiopetuksessa kuin kuoronjohdossakin. Tutkimuskirjallisuus koostui pääosin vertaisarvioituista akateemisista julkaisuista. Pyrin aina käyttämään alkuperäistä lähdettä, sillä monen käden kautta kulkenut tieto on saattanut muuttaa muotoaan (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2009). Vaikka tutkimusaineistoa löytyi niukasti, pyrin kriittiseen suhtautumiseen lähteitä etsiessäni ja varmistin, että käyttämäni lähteet olivat vertaisarvioituja. Lähteiden niukkuus osoitti myös sen, että aihetta tulisi tutkia enemmän tulevaisuudessa.

3 Nonverbaali viestintä ja välittömyys

Tässä luvussa käsittelen nonverbaalia viestintää ja välittömyyttä yleisesti käsitteinä. Selvitän myös, mitä ne tarkoittavat opetustilanteissa ja musiikissa, vaikka usein limittyvätkin käytännössä.

3.1 Nonverbaali viestintä käsitteenä

Keskeisin tutkimuskäsitteeni on nonverbaali viestintä. Fernández-Dolsin (2013) mukaan siihen kuuluu ihmisen kaikenlainen käyttäytyminen, joka ei ole kielellistä, mutta joka välittää merkityksen. Se voi olla tahallista tai tiedostamatonta. Hallin ja Knappin (2013) mukaan nonverbaaliin viestintään kuuluvat esimerkiksi katsekontakti, kasvojen ilmeet, eleet, kehon liikkeet ja asennot. Nonverbaalin viestinnän tutkimuksessa mikään tieteenala ei ole irrallaan muista tieteen aloista, ja eri tieteenalojen näkökulmien huomioonottaminen voi olla hedelmällistä tutkimuksen kannalta (Metsämuuronen, 2009). Vaikka nonverbaalin viestinnän tutkimukset edustavat usein viestinnän ja psykologian tutkimusalueita, on se aiheena hyvin poikkitieteellinen. Sillä on yhteyksiä esimerkiksi sosiologiaan, antropologiaan, kasvatustieteisiin, lääketieteeseen ja psykologiaan. (Hall & Knapp, 2013.)

Koska nonverbaali viestintä on tutkimuskenttänä ja käsitteenä laaja, se voidaan rajata alakäsitteisiin. Käytän tutkimuksessani Hallin ja Knappin (2013) käyttämää jakoa. *Parakieleen* kuuluvat äänenlaatu, nopeus, sävelkorkeus ja kuuluvuus. Kehonkielestä voidaan myös käyttää termiä *kinesiikka*, ja siihen kuuluvat esimerkiksi kasvojen ilmeet ja eleet. Kehonkieleen liittyvät myös *proksemiikka* ja *haptiikka*. Proksemiikka on tilankäyttöä eli sitä, kuinka paljon ottaa etäisyyttä muihin ja miten asettuu tilaan. Haptiikka on hoivaavaa käyttäytymistä ja koskettamalla viestimistä, kuten kättelemistä ja halaamista. Se liittyy läheisesti nonverbaaliin välittömyyteen, jota käsitellään seuraavassa alaluvussa. Proksemiikka ja haptiikka ovat tärkeitä nonverbaalin viestinnän keinoja ihmistenvälisissä vuorovaikutustilanteissa sekä vallan ja hallinan viestimisessä (Andersen, Gannon & Kalchik, 2013).

Haasteita käsitteiden määrittelyssä ja löytymisessä tuli englannin suomenkielisistä vastineista. Hallin ja Knappin (2013) mukaan *nonverbal communication* ja *nonverbal behaviour* voidaan nähdä samana asiana. Suomessa arkikielessä puhutaan *sanattomasta viestinnästä*, mutta se on

käsitteenä suppeampi, joten käytän tutkimuksessani termiä *nonverbaali viestintä*. Tutkimuksissa käytettiin myös paljon termiä *nonverbal immediacy*, jonka käänsin tutkielmassani termillä *nonverbaali välittömyys*. Etenkin aluvuossa 3.3. *Opettajan nonverbaali viestintä opetustilanteessa* tulee esiin termi *teacher effectiveness*, jonka voidaan ymmärtää tarkoittavan opettajan ja opetuksen vaikuttavuutta tai tehokkuutta. Tässä tutkielmassa käytin termiä *opetuksen tehokkuus*.

3.2 Opettajan nonverbaali välittömyys

Blincoen ja Harrisin (2013) mukaan nonverbaali välittömyys (*nonverbal immediacy*) on noussut eniten esille nonverbaalin viestinnän tutkimuksessa kasvatustieteessä. Käsitteen määritteli ensimmäisenä Mehrabian (1969), jonka mukaan nonverbaalin välittömyyteen kuuluvat ne käyttäytymisen mallit tai tavat, jotka lisäävät läheisyyttä ja vuorovaikutusta toisen kanssa (Mehrabian, 1969, s. 203). Tällaisia käyttäytymismalleja ovat kosketus, etäisyys, eteenpäin nojaaminen, katsekontakti ja kehon suunta. Nämä mallit kertovat viestijän asenteesta viestin vastaanottajaa kohtaan.

Blincoen ja Harrisin (2013) mukaan opettajan nonverbaali välittömyys ei suoraan vaikuta oppimistuloksiin, vaan opiskelijan asenteeseen opetusta kohtaan ja siihen, kuinka paljon opiskelijat kokivat oppineensa opetuksessa. Frymierin ja Houserin (2000) mukaan nonverbaali välittömyys parantaa opettaja-oppilas-suhdetta. Opettajan nonverbaali välittömyys vaikuttaa epäsuorasti oppimisindikaattoreihin vastaamalla opiskelijoiden tarpeeseen kehittää opettaja-oppilas-suhdetta, joka taas lisää sisäistä motivaatiota (Frymier, Goldman & Claus, 2019).

Frymierin, Goldmanin ja Clausin (2019) mukaan nonverbaalia välittömyyttä voidaan helposti toteuttaa vuorovaikutuksessa opetustilanteessa. Tällaisia keinoja voivat olla esimerkiksi hymyily, katsekontaktin ottaminen, äänenpainon vaihtelu, asianmukainen kosketus ja luokkahuoneessa liikkuminen. Yhdessä muiden keinojen, kuten selkeän kommunikoinnin kanssa, opettaja viestii läheisyydestä ja välittömyydestä opetustilanteessa. Frymier ja kollegat (2019) korostavat, kuinka välittömyys on tehokas tapa ilmentää huolenpitoa ja läheisyyttä luokassa ilman häiriötekijöitä. Sitä voidaan käyttää yhtä aikaa retoristen keinojen, kuten selkeän viestinnän kanssa, vaikka keskittyminen onkin opetuksen sisällössä. Välittömyys myös

helpottaa oppilasta luomaan yhteyden toisiin. Välittömyyttä voidaan myös viestiä koko luokalle, eikä se ole riippuvainen yksilöllisistä vuorovaikutuksista.

Kosketus on yksi nonverbaalin viestinnän muoto, jota voidaan helposti käyttää sopimattomasti tai tulkita väärin. Hallin ja Knappin (2013) mukaan kosketus on haptista viestintää, johon kuuluvat esimerkiksi hoivaava käytös kuten pitely ja syleily, kädenpuristus ja halaaminen. Frymierin ja kollegoiden (2019) mukaan sen käyttöön liittyy useampi ongelma. Asianmukainen kosketus on usein lyhyt ele, joka ei ole vuorovaikutuksen keskiössä. Jos kosketus ei ole mieleenpainuva, sen käyttö indikaattorina välittömyyden tarkastelussa voi aiheuttaa mittausvirheitä. Lisäksi tutkijat toteavat, että opettajien ohjeistaminen kosketuksen käyttöön välittömyyttä lisättäessä voi olla ongelmallista, sillä tilanteita, joissa oppilaita on sopiva koskettaa, on melko rajallisesti. Välittömyyttä voikin lisätä muiden aikaisemmin mainittujen keinojen avulla, kuten katsekontaktin, tilankäytön ja eleiden avulla.

Blincoe ja Harris (2013) nostavat teoksessaan myös esille tutkimuksia, joissa käsitellään opettajan välittömyyden yhteyttä opiskelijoiden negatiiviseen käytökseen, kuten opettajan pyyntöjen vastustamiseen tai tuntiin osallistumattomuuteen. Voidaankin pohtia, onko opettajan välittömyydellä negatiivisia vaikutuksia kasvatukseen. Teoksessa viitataan Rester ja Edwardsin (2007) tutkimukseen, jossa huomattiin, että yleensä positiivisena käsitetty välittömyys naispuoliselta opettajalta koettiin loukkaavana ja miespuoliselta opettajalta jopa seksuaalisena häirintänä. Georgakopouloksen ja Guerreron (2010) mukaan myös kulttuureissa on eroja, sillä kollektivistiset kulttuurit kuten Japani, suhtautuvat eri tavalla nonverbaaliin kommunikointiin kuin individualistiset kulttuurit, kuten Yhdysvallat. Erot näkyvät esimerkiksi siinä, kuinka opiskelijat kokivat Yhdysvalloissa parhaiden opettajien tärkeimpinä osatekijöinä nonverbaalin ilmaisun ja luokkahuonekeskustelun. Japanissa taas tärkeimpinä pidettiin rentoa liikehdintää ja ilmaisua sekä luokan ulkopuolella tapahtuvaa kommunikointia.

3.3 Opettajan nonverbaali viestintä opetustilanteessa

Opettaja viestii monella tapaa opetustilanteessa. Tuoreessa tutkimuksessa Bilén (2021) esittää, että musiikinopettajan kehonkieli on tärkeä viestinnän väline. Tutkimuksessa selvitettiin, millä muilla tavoilla kuin puhumalla opettajat kokivat voivansa kommunikoida. Tulosten mukaan niin musiikin kuin muidenkin aineiden opettajat kokivat, että musiikin lisäksi

kehonkieli on yksi tärkeimmistä kommunikointivälineistä. Pelkästään asianmukainen kielenkäyttö ei tee verbaalista viestinnästä merkityksellistä, vaan se, miten asia tuodaan ilmi ja mitä kehonkieli kertoo. Empaattisten ja itsevarmojen opettajien kyky käyttää kehonkieltä luo perustan tehokkaalle viestinnälle oppilaiden kanssa.

Andersenin, Gannonin & Kalchikin (2013) mukaan proksemiikalle olennaista on henkilökohtainen tila, jonka ihminen ottaa. Se on ikään kuin siirreltävä ja näkymätön muuri, joka ympäröi ihmistä. Proksemiikkaan kuuluu myös aineellinen tila, kehon asento ja suuntaus vuorovaikutustilanteissa. Proksemiikka näkyy musiikinopettajan toiminnassa esimerkiksi siinä, miten hän asettelee orkesterisoittajat istumaan harjoitustilassa, onko hän itse pianon tai korokkeen takana johtamassa vai liikkuuko luokassa (Roseth, 2020). Blincoen ja Harrisin (2013) mukaan proksemiikalla on vaikutusta luokkatilan hallintaan, ja esimerkiksi oppilaiden istumajärjestyksellä opettajaan nähden on vaikutusta tuntiosallistumisen kannalta.

Parakieleen voivat kuulua opettajan äänensävy (iloinen, tympääntynyt, ystävällinen jne.) tai hiljaisuus. Kinesiikka voi olla opettajan oppilaaseen ottamaa katsekontaktia, hymyilyä, kädenliikkeitä soiton aikana, kehon asentoa ja pään nyökyttelyä. (Kurkul, 2007.)

Nonverbaali viestintä on myös hyvin kulttuurisidonnaista, sillä eri maissa ja kulttuureissa on suuria eroja esimerkiksi oman henkilökohtaisen tilan ottamisessa (*contact and noncontact cultures*), opettaja-oppilas-suhteessa (*low and high power distance cultures*), itsenäisyydessä tai yhteisöllisyydessä (*collectivist and individualistic cultures*) ja sanallisen tai sanattoman viestinnän (*low and high context cultures*) merkityksessä (Georgakopoulos & Guerrero, 2010). Esimerkiksi Battersbyn (2013) mukaan opettajan käyttämä ”peukut pystyyn” -merkki hyvästä suorituksesta koetaan joissain kulttuureissa loukkaavana. Tällaisessa tilanteessa opettaja voisi keksiä oppilaiden kanssa uuden symbolin merkiksi hyvästä työstä. Tästä aiheesta voisi käyttää suomeksi nimitystä kulttuurien välinen tai monikulttuurinen tietoisuus (*cross-cultural awareness*).

Opettajan nonverbaaliin viestintään vaikuttavat myös asenne ja sukupuoli. Rosethin tutkimuksessa (2020) selvitettiin opettajien käsitystä ja suhdetta välittömyyteen, soittajien asetteluun yhteissoitossa sekä tilankäyttöön opetuksessa. Sen mukaan opettajat eivät aina itse pidä nonverbaalia viestintää kuten katsekontaktia ja kehonkieltä yhtä tärkeinä kuin muita opetusmenetelmiä. Sukupuolten välisiin eroihin vaikuttavat taas esimerkiksi sosiaaliset

odotukset, perinteet tai epävarmuus siitä, millainen vuorovaikutus oppilaan kanssa on sopivaa. Naisten on havaittu yleisesti käyttävän enemmän nonverbaalia viestintää ja välittömyyttä kuin miesten. Zhukovin musiikin instrumenttiopetuksen tutkimuksessa (2012) havaittiin samoja tuloksia sukupuolien välisistä eroista viestinnässä, mutta myös ristiriitoja verbaalin ja nonverbaalin viestinnän yhteydessä. Kun verbaalista viestintää ohjasi positiivinen huumorin käyttö, samaan aikaan nonverbaali käyttäytyminen oli suurelta osin negatiivista ja harhauttavaa. Nämä ristiriitaiset viestit sekä opettajien että oppilaiden kohdalla kuvastavat sitä turhautumista ja epävarmuutta, mitä esiintyy esimerkiksi teknisesti vaikeita musiikkikappaleita harjoitellessa. Tämän tutkimuksen opettajaotos ei osoittanut nonverbaalia herkkyyttä, jonka on todettu olevan tärkeä osa opetuksen tehokkuutta oppilaiden näkökulmasta (Kurkul, 2007).

Natalie A. Steele (2010) määrittelee musiikinopettajan kolme ominaisuutta, jotka vaikuttavat positiivisesti opetuksen tehokkuuteen. Näitä ominaisuuksia ovat nonverbaali viestintä, opettajan minäpystyvyys (*self-efficacy*) sekä palveleva johtajuus (*servant leadership*). Hän kuitenkin painottaa, ettei tehokkaaseen opettajuuteen ole vain yhtä selkeää vastausta, vaan jokainen opettaja tuo opetukseen omia luonteenpiirteitä sekä oppituttuja käyttösalleja. Steelen (2010) mukaan nonverbaali viestintä on opetuksessa avaintekijä oppiaineesta riippumatta. Nonverbaaleja viestejä kulkee jatkuvasti ihmisten välillä, joten ollakseen tehokas tai vaikuttava, on opettajan oltava tietoinen viesteistä, joita hän oppilailleen lähettää. Samoin opettajan on oltava taitava lukemaan oppilaiden lähettämiä nonverbaaleja viestejä. Tämä vaatii laajaa tietoisuutta itsestä ja muista, sillä kuten Zhukovin (2012) tutkimuksesta ilmeni, verbaaliset ja nonverbaalit viestit voivat olla usein ristiriidassa keskenään.

Frymier ja kollegat (2019) toteavat nonverbaalin välittömyyden olevan yksi tehokkaan opetuksen keinoista, sillä muiden keinojen ohella se vaikuttaa positiivisesti oppilaan sisäiseen motivaatioon oppia. Positiivinen opettaja-oppilassuhde ja opettajan käyttäytymismallit luovat oppimisympäristön, joka kannustaa oppilasta itseohjautuvuuteen. Tämä tukee oppilaan sisäisen motivaation kehittymistä. Välittömyys vaikuttaa siis oppimiseen epäsuorasti kognitiivisten, emotionaalisten tai eri käyttäytymismallien kautta. Nonverbaalia viestintää onkin haastavaa tutkia opetuksen tehokkuuden näkökulmasta. Tehokasta opettajaa on hankala määritellä tai rajata tarkasti, sillä jokainen opettaja tuo esiin omia luonteenpiirteitään ja ominaisuuksiaan sekä oppituttuja käyttäytymismalleja (Steele, 2010).

Kurkul (2007) esittää tutkimuksessaan, että ne opettajat, jotka ovat itse herkkiä nonverbaaleille viesteille, ovat myös alttiimpia käyttämään tarvittavan määrän nonverbaaleja viestejä jokaiselle oppilaalleen. Kyky reagoida nonverbaaleihin viesteihin ja tulkita niitä lisää opetuksen tehokkuutta. On kuitenkin muistettava, ettei opetuksen tehokkuus myöskään tarkoita välttämättä samaa asiaa opettajalle kuin opiskelijalle. Aikaisemmista tutkimuksista (Kurkul, 2007) on ilmennyt, ettei opetuksen tehokkuuteen vaikuta niinkään musiikinopettajan nonverbaali viestintä, vaan ennemminkin opettajan nonverbaali herkkyys tai havainnointikyky, mikä edesauttaa opetuksen tehokkuutta. Tällaiset opettajat saattavat havaita opiskelijoiden oppimistarpeita paremmin ja käyttää tätä havaintoa opetuksen tehostamiseen. Steelen (2010), Frymierin ja kollegoiden (2019) sekä Kurkulin (2007) tutkimuksista voidaankin päätellä, että opettajan tulee tehokkaan opetuksen edistämiseksi pystyä tulkitsemaan opiskelijansa kehonkieltä ja reagoimaan siihen välittömästi sekä olla itse tietoinen omasta nonverbaalista viestinnästään. Luokan hallintaa helpottaa myös se, että opettaja pystyy havaitsemaan esimerkiksi hämmennyksen merkkejä opiskelijoissa (Blincoe & Harris, 2013).

Nonverbaalin viestinnän huomioimisen ja ymmärtämisen lisäksi opettaja voi kehittää nonverbaalin viestinnän taitojaan. Battersby (2009) antaa konkreettisia esimerkkejä esimerkiksi siitä, miten opettaja voisi toimia luokassa. Sen sijaan, että opettaja näyttää hiljentämisen merkiksi etusormeja suun edessä, hän voisi näyttää dynamiikka-merkkiä laskemalla hitaasti käsiä alas kämmenet alaspäin. Nyökkääminen oppilaan suuntaan voi olla hyvän työn merkki. Äänen korottamisen sijaan opettaja voi nostaa käden korkealle huomion saamiseksi. Oppilaiden kanssa voi myös sopia erilaisia keinoja luokan hiljentämiseen, kuten silloin, kun opettaja taputtaa tietyn rytmin, jonka oppilaat sitten toistavat perässä. Toinen keino voi olla valojen sammuttaminen ja uudelleen päälle laittaminen (Battersby, 2013). Battersbyn (2009) mukaan oman opetuksen videointi ja jälkikäteen katsominen ilman ääniä on hyvä keino tutkia omaa käyttäytymistä ja mahdollisia ristiriitoja nonverbaalin ja verbaalin viestinnän välillä.

Luovan tanssin vaikutusta tulevien musiikinopettajien empatiakykyyn käsittelevä tutkimus (Bilen, 2013) nostaa esille kehollisuuden tärkeyden musiikinopettajien koulutuksessa. Luovalla tanssilla havaittiin olevan yhteys tulevien musiikinopettajien empatiakykyyn ja viestintätaitoihin. Empatia taas koostuu käyttäytymismalleista, joita voidaan oppia ja muuttaa taidoiksi. Näiden taitojen kehittäminen opettajankoulutuksessa edistää merkittävästi tulevien musiikinopettajien taitoja ja pätevyyttä ammatissa. Tutkimuksessa tulevien musiikinopettajien

kineettisellä ja aistinvaraisella viestinnällä toistensa ja opettajansa kanssa saattoi olla vaikutusta heidän kykyynsä kehittää itseilmaisuaan.

Val Claracon (2015) tutkimus käsittelee kuoronjohtamista ja kuoronjohtajan nonverbaalin viestinnän vaikutusta laulajiin, kuoron sointiin ja intonaatioon. Tutkimuksen mukaan kuoronjohtajan taitojen kehittämisessä tulee huomioida kolme elementtiä, jotka ovat eleet, kasvon ilmeet ja kehonkieli. Kuoronjohtajan tulee olla tarkka eleiden suhteen, sillä tietyt eleet tai niiden puuttuminen voivat aiheuttaa esimerkiksi kireyttä laulajien äänessä. Eleiden tulisi myös tempon ja dynamiikan näyttämisen lisäksi ilmaista jotain, jolla saadaan laulajien huomio kiinnitettyä. Kasvon ilmeet taas tukevat eleitä ja ovat välttämättömiä yhteyden luomiseksi laulajien kanssa. Jos laulajilla on kuoronjohtajan tuki, he työskentelevät enemmän tulkinnan luomisessa. Kehonkielestä puhuttaessa tutkimus nostaa esille hengittämisen tärkeyden – kuoronjohtajan tulisi hengittää yhdessä kuoron kanssa. Parhaan tulkinnan aikaansaamiseksi on kuitenkin tärkeää, että kehonkielen käyttö on hallittua. Liika liikehdintä voi näyttäytyä ylitulkintana tai häiritä laulajien suoritusta. Tutkimus siis osoitti, että sopivat eleet ja hyvä johtamistekniikka ovat tärkeitä, mutta niitä täytyy myös tukea kasvojen ilmeillä ja kehonkielellä. Näitä taitoja myös tavallinen musiikinopettaja voi hyödyntää ryhmätilanteissa sekä kuoron- että orkesterinjohtossa. (Val Claraco, 2015.)

Myös Darrow ja Johnson (2009) toteavat tutkimuksessaan, ettei verbaali vuorovaikutus ole sen tärkeämmässä asemassa kuin nonverbaalit eleet, minkä takia tulevien opettajien tulisi miettiä, millaisia viestijöitä he haluavat opettajina olla. Tietotaidon ja musiikin lisäksi suuri osa heidän ilmaisustaan tulee nonverbaalin viestinnän kautta. Kun nonverbaalit signaalit ymmärretään oikeassa asiayhteydessä verbaalin ilmaisun kanssa, viestin tulkinnasta tulee selkeämpää.

3.4 Nonverbaali viestintä ja välittömyys musiikissa

Nonverbaalista viestinnästä ja välittömyydestä musiikin oppitunneilla ei löydy suomenkielistä eikä Suomessa tehtyä tutkimusta. Eri maissa tehtyjä tutkimuksia käsiteltäessä on otettava huomioon, että koulujen musiikinopetus ja niiden tavoitteet sekä musiikinopettajakoulutus vaihtelevat maasta riippuen. Esimerkiksi Yhdysvalloissa on tavallista, että musiikinopettajan

tehtäviin kuuluu oppituntien lisäksi koulun orkesterin ja kuorotoiminnan johtaminen. Usein kouluissa on oma kuoro ja orkesteri, mikä taas ei ole yleistä suomalaisissa kouluissa. Tutkimuksia nonverbaalista viestinnästä instrumenttiopetuksessa sekä kuoron- ja orkesterinjohdossa voidaan kuitenkin soveltaa suomalaiseen musiikinopetukseen, sillä musiikintunteihin sisältyy paljon niin yhteissoittoa bändissä tai luokkasoittimilla kuin yksittäisten instrumenttien opetusta sekä yhteislaulua, joissa opettajan ryhmänhallinnalla ja johtamistaidoilla on suuri merkitys.

Battersbyn (2013) mukaan oppilaat kannattaa tutustuttaa nonverbaaleihin viestintäkeinoihin heti ensimmäisestä musiikintunnista alkaen. Onnistumisen takaamiseksi nonverbaaleja eleitä voi lisätä hitaasti katsekontaktin ja kannustavien ilmeiden avulla. Vaikka nonverbaalit viestintäkeinot ovat hyödyllisiä kaikenlaisten ja -ikäisten oppilaiden kanssa, voivat ne olla erityisen hyödyllisiä silloin, kun luokassa on oppilaita, jotka eivät puhu äidinkielenään samaa kieltä muiden kanssa. Vähentämällä opettajan puhumiseen käytettävää aikaa, jää sitä enemmän musiikille. Juuri musiikkiluokkaan ja yhteismusisointiin kehitetyt nonverbaalit eleet ja merkit luovat turvallisen ja tehokkaan oppimisympäristön. Tämä myös asettaa oppilaat tasa-arvoiseen asemaan antaen kaikille yhtäläisen mahdollisuuden oppia.

Musiikin kentällä nonverbaalia viestintää ja välittömyyttä kuvaavista viimeaikaisimmista tutkimuksista nostan tässä esille Schiemannin (2017), Val Claracon (2015) ja Rosethin (2020) tutkimukset. Schiemannin artikkelissa (2017) tutkitaan pätevien ja epäpätevien musiikkia opettavien opettajien eroja nonverbaalisissa ja verbaalisissa viestinnässä. Edellisessä luvussa mainitun Val Claracon (2015) tutkimuksesta ilmeni, että kuoronjohtajan eleet, kasvojen ilmeet ja kehonkieli ovat tärkeitä sekä ennen että jälkeen esityksen. Tutkimus toteutettiin niin, että kuoronjohtaja johti kappaleen kahdella eri tyylillä, ensin ilmeettömästi ja sitten ilmaisuvoimaisesti. Sen jälkeen kuorolaulajat vastasivat johtamista koskevaan kyselyyn anonyymisti. Suoritukset myös kuvattiin niin, että toinen kamera kuvasi kuoronjohtajaa ja toinen kuorolaulajia.

Käyttämällä nonverbaalin viestinnän taitojaan musiikilliseen tarkoitukseen opettaja edesauttaa laulajien suoritusta antamalla heille enemmän informaatiota suorituksesta. Tämä voidaan kuulla erona äänessä, intonaatiossa ja kuoron tarkkaavaisuudessa. Tutkimuksessa ilmaisuvoimaisen kuoronjohtajan avulla laulajat olivat keskittyneitä kuoroon eivätkä antaneet häiriötekijöiden häiritä, katsoivat johtajaa, korjasivat itse fraseerausta ja intonaatiota sekä

korostivat joitain laulettavia tavuja useilla tavoin, kuten kehon liikkeillä. Tästä voidaan päätellä, että kun opettaja harjoittaa esimerkiksi luokkaa tai esiintymisharjoituksia kuoron kanssa, on soinnin ja lopputuloksen kannalta tärkeää, että opettaja on selkeä ja ilmaisuvoimainen omassa johtamisessaan. (Val Claraco, 2015.)

Rosethin (2020) mukaan musiikinopettajat arvioivat katsekontaktin, kehonkielen ja ryhmässä liikkumisen olevan vähemmän tärkeitä taitoja kuin muut opetusmenetelmät. Opettajat myös arvioivat käyttävänsä proksemiikkaa kaikkein vähiten. Sukupuolten välillä oli myös eroja, sillä naisopettajat kokivat käyttävänsä enemmän nonverbaalia välittömyyttä ja pitävänsä sitä tärkeämpänä kuin miehet. Isojen soitinyhtyeiden opettajat opettivat pääsääntöisesti korokkeelta tai orkesterinjohtajan paikalta, mutta tutkimuksen mukaan naisopettajat sekä nuorista soittajista koostuvien yhtyeiden opettajat eivät juuri opettaneet korokkeelta käsin. Asenteet proksemiikkaan liittyvään välittömyyteen ja sukupuolten välisiin eroihin voivat juontaa juurensa niin sosiaalisiin odotuksiin, perinteisiin kuin esimerkiksi opettajankoulutukseenkin. Tutkimuksen mukaan välittömyys ei suuresti vaihdellut bändi-, orkesteri- tai yhtyemusiikin opettajien välillä. Kuitenkin ikäluokilla oli väliä, sillä nuorten oppilaiden kanssa opettajat käyttivät huomattavasti enemmän nonverbaalia välittömyyttä.

Schiemann (2017) nostaa esille pätevien ja epäpätevien musiikinopettajien nonverbaalin ja verbaalin viestinnän eroja. Tutkimuksessa käytetty termi *generalist primary music teacher* voidaan ymmärtää suomalaisessa koulukontekstissa musiikkia opettavana luokanopettajana ja *specialist primary music teacher* musiikinopettajan pätevyuden saaneena opettajana. Tutkimuksen perusteella pätevät musiikinopettajat käyttivät enemmän nonverbaalisia ja verbaalisia eleitä kuin epäpätevät musiikinopettajat. Eleitä käytettiin oppimisen tehostamiseksi.

Näiden tutkimusten perusteella voidaan todeta, että opettajan nonverbaali viestintä ja välittömyys musiikissa koostuu esimerkiksi opettajan eleistä ja kehonkielestä kuoroa tai soittajia johtaessa (Claraco, 2015) ja tilankäytöstä (Roseth, 2020). Ikä, sukupuoli ja pätevyys olivat myös merkittäviä tekijöitä siinä, mikä opettajan asenne on nonverbaaliin viestintään ja kuinka paljon hän sitä omassa opetuksessaan käyttää (Roseth, 2020; Schiemann, 2017). Naisopettajien on havaittu käyttävän enemmän nonverbaalia viestintää ja pitävän sitä tärkeämpänä kuin miesten (Roseth, 2020) ja pätevät musiikinopettajat käyttävät nonverbaalia viestintää herkemmin kuin epäpätevät (Schiemann, 2017). On opettajasta itsestään kiinni, kuinka paljon hän tuo nonverbaalia viestintää opetukseensa. Battersbyn (2013) mukaan opettaja

voi konkreettisesti lisätä opetukseensa nonverbaaleja merkkejä, jotka on sovittu yhdessä oppilaiden kanssa. Nonverbaalin viestinnän lisääminen ja puheen vähentäminen auttavat luokkahuoneen hallinnassa, sillä silloin aikaa jää enemmän musisoinnille ja huomio kiinnittyy opettajan sekä tämän eleiden seuraamiseen. Tämä myös auttaa ja asettaa tasa-arvoiseen asemaan sellaiset oppilaat, jotka eivät esimerkiksi puhu äidinkielenään muiden kanssa samaa kieltä. Näin ollen opettajan nonverbaali viestintä lisää turvallisen ja tehokkaan oppimisympäristön mahdollisuutta. (Battersby, 2013.)

4 Johtopäätökset

Tässä luvussa käsittelem kirjallisuuskatsaukseni tuloksia. Ensimmäisessä alaluvussa käsittelem johtopäätöksiä tutkimuskysymykseeni *Mitä on musiikinopettajan nonverbaali viestintä*. Seuraavassa alaluvussa käsittelem toista tutkimuskysymystäni *Mikä merkitys musiikinopettajan nonverbaalilla viestinnällä on musiikinopetuksessa*.

4.1 Musiikinopettajan nonverbaali viestintä

Tuloksia tarkasteltaessa voidaan todeta, että musiikinopettajan nonverbaali viestintä koostuu tiedostetuista ja tiedostamattomista eleistä, jotka vaikuttavat opetukseen. Alakäsitteet voivat vaihdella tutkijoista riippuen, mutta pääasiassa alakäsitteisiin voidaan luetella kuuluvaksi kehonkieli eli kinesikka, koskettamalla viestiminen eli haptiikka, tilankäyttö eli proksemiikka ja äänenkäyttö eli parakieli (Hall & Knapp, 2013). Nonverbaali viestintä on myös kulttuurisidonnaista, sillä nonverbaalin viestin tulkinta riippuu esimerkiksi siitä, onko kyse kollektiivisesta vai individualistisesta kulttuurista (Georgakopoulos & Guerrero, 2010). Battersby (2013) korostaakin opettajan tietoisuutta monikulttuurisuudesta.

Musiikinopettajan nonverbaaliin viestintään kuuluva proksemiikka eli tilankäyttö voi näkyä esimerkiksi siinä, miten opettaja liikkuu luokassa ja ohjaako hän soittajia edestä, korokkeelta vai onko hän oppilaiden joukossa (Roseth, 2020). Kinesikka eli kehonkieli on myös yksi musiikinopettajan tärkeimmistä viestintäkeinoista. Se tukee verbaalista ilmaisua ja antaa sille merkityksen. Itsevarman opettajan kyky käyttää kehonkieltä luo perustan tehokkaalle viestinnälle oppilaiden kanssa. (Bilen, 2021.) Tutkimuksissa on havaittu, että opettaja voi opetella tiedostamaan omaa nonverbaalia viestintäänsä ja hyödyntämään sitä opetuksessaan (Battersby, 2009; Kurkul, 2007; Steele, 2010). Tiedostettujen ja tiedostamattomien eleiden lisäksi nonverbaali viestintä voi olla oppilaiden kanssa sovittuja nonverbaaleja merkkejä opettajan huomion saamiseksi, luokan hiljentämiseksi tai musiikillisten termien ymmärtämiseksi. (Battersby, 2013.)

Musiikinopettajan nonverbaaliin viestintään kuuluu myös nonverbaali välittömyys. Sitä voi olla esimerkiksi hymyily, katsekontakti ja äänenpainon vaihtelu. Se on myös tehokas tapa

kommunikoida huolenpitoa ja läheisyyttä luokassa. Välittömyyttä voidaan helposti toteuttaa vuorovaikutuksessa opetustilanteessa, eikä se ole riippuvaista yksilöllisestä vuorovaikutuksesta, vaan sitä voidaan viestiä koko luokalle. (Frymier, Goldman & Claus, 2019). Yhteenvedona voidaan todeta, että musiikinopettajan nonverbaalin viestinnän ja välittömyyden käyttöön vaikuttavat asenteet (Roseth, 2020), pätevyys (Schiemann, 2017) ja tutkimusten mukaan myös sukupuolten väliset erot (Rester & Edwards, 2007; Roseth, 2020; Zhukov, 2012).

4.2 Nonverbaalin viestinnän merkitys musiikinopetuksessa

Opettajan nonverbaali viestintä musiikintunneilla on merkittävää, sillä tiedostetulla nonverbaalilla viestinnällä opettaja voi parantaa luokan ilmapiiriä (Battersby, 2009; 2013), edesauttaa oppimista ja sisäisen motivaation kehittymistä (Frymier, Goldman & Claus, 2019) sekä parantaa musiikillista suoriutumista (Val Claraco, 2015). Tutkimuskysymykseeni *Mikä merkitys musiikinopettajan nonverbaalilla viestinnällä on musiikinopetuksessa* löytyneet vastaukset liittyivät pääasiassa oppimisen ja opetuksen tehokkuuden edistämiseen sekä turvallisen oppimisympäristön luomiseen. Opettajan nonverbaalilla viestinnällä ei ole todettu olevan suoraa yhteyttä oppimiseen, mutta sen on todettu vaikuttavan epäsuorasti (Hall & Knapp, 2013). Opettajan nonverbaalilla viestinnällä on vaikutusta ainakin oppilaiden asenteisiin ja opetukseen suhtautumiseen liittyen (Blincoe & Harris, 2013). Oppilaat oppivat herkemmin, mikäli he ovat yhteistyöhaluisia ja osallistuvat luokkatoimintaan ja aktiviteetteihin. Nonverbaali viestintä myös edesauttaa oppilaan sisäisen motivaation kehittymistä (Frymier, Goldman & Claus, 2019).

Opetuksen tehokkuus edesauttaa oppimistilanteita (Frymier, Goldman & Claus, 2019; Kurkul, 2007; Steele, 2010). Musiikinopettajat, joilla on nonverbaalia herkkyyttä, saattavat havaita opiskelijoiden oppimistarpeet paremmin. Se, että opettaja osaa tulkita oppilaidensa kehonkieltä ja reagoida siihen, auttaa luokan hallinnassa. (Kurkul, 2007.) Opettajan tulisikin olla tietoinen niistä viesteistä, mitä hän oppilailleen lähettää. Lisäksi hänen tulisi myös olla taitava lukemaan oppilaitaan, sillä verbaalit ja nonverbaalit viestit voivat usein olla ristiriidassa keskenään. (Steele, 2010; Zhukov, 2012.)

Suuri osa musiikinopettajan ilmaisusta tulee nonverbaalin viestinnän kautta. Kun nonverbaalit signaalit ymmärretään oikeassa asiayhteydessä verbaalin ilmaisun kanssa, viestin tulkinnasta tulee selkeämpää. (Darrow & Johnson, 2009.) Verbaalista viestinnästä merkityksellisen tekee se, miten asia tuodaan ilmi ja mitä kehonkieli kertoo (Bilen, 2021). Tutkimuksista myös ilmeni, että empaattisten ja itsevarmojen opettajien kyky käyttää kehonkieltään muodostaa perustan tehokkaalle viestinnälle opettajan ja oppilaiden välillä (Bilen, 2021). Battersbyn (2009; 2013) mukaan nonverbaalilla viestinnällä on suuri merkitys etenkin silloin, kun yhteistä kieltä ei ole. Se voi olla merkittävä keino luoda yhteenkuuluvuuden ja turvan tunnetta luokassa. Opettajan tulisi kuitenkin ottaa kulttuuriset erot huomioon, sillä esimerkiksi tiettyjen käsimerkkien näyttäminen voidaan tulkita eri kulttuureissa eri tavoin.

Huomionarvoista tutkimustuloksia tarkastellessa on myös se, ettei nonverbaali viestintä ja välittömyys koeta aina välttämättä positiivisena asiana. Etenkin haptiseen käytökseen, kuten koskettamiseen, on suhtauduttava varoen. Opettajan sukupuoli voi vaikuttaa siihen, miten nonverbaali viestintä ja välittömyys koetaan, sillä usein naisopettajien käyttämään nonverbaaliin välittömyyteen suhtaudutaan myönteisemmin kuin miesten (Rester & Edwards, 2007). Koska koskettaminen ei välttämättä ole oleellista viestinnän kannalta, kannattaa sen sijaan käyttää muita välittömyyden keinoja, kuten katsekontaktin ottamista. (Frymier, Goldman & Claus, 2019). Opettajan välittömyydellä voi myös olla negatiivisia vaikutuksia oppilaan käytökseen, mikä voi näkyä opettajan vastustamisena tai tuntiin osallistumattomuutena (Blincoe & Harris, 2013). On myös esimerkiksi kollektivistisesta tai individualistisesta kulttuurista riippuvaista, millaisena opettajan välittömyys koetaan. (Hall & Knapp, 2013; Frymier, Goldman & Claus, 2019; Rester & Edwards, 2007.)

Val Claron (2015) tutkimustuloksia kuoronjohtajan ja kuorolaulajien välillä voidaan hyödyntää myös tavallisessa luokkakontekstissa. Tutkimuksesta voidaan päätellä, että käyttämällä nonverbaalia viestintää, opettaja voi auttaa laulajia suoriutumaan paremmin ja pitämään huomion laulamissa. Näitä tuloksia voi hyödyntää myös muussa musiikinopetuksessa, kuten yhteissoitossa.

5 Pohdinta

Tämän kirjallisuuskatsauksen perusteella voidaan todeta, että nonverbaali viestintä on tärkeä osa musiikinopettajan viestintää ja opetusta. Erityisesti musiikintunneilla nonverbaali viestintä on korostetussa asemassa, sillä musisoidessa verbaalia ohjeistusta tapahtuu luultavasti vähemmän kuin muissa oppiaineissa. Opettaja voi opettelemalla tiedostamaan omaa ja muiden viestintää vaikuttaa suuresti luokan ilmapiiriin, asenteisiin ja oppimistuloksiin. Tutkimuksista ilmeni myös useita hyödyllisiä käytännön esimerkkejä, joita opettaja voi käyttää tunneillaan (Battersby, 2013). Osa nonverbaalista viestinnästä on tiedostamatonta ja osa tiedostettua, ja esimerkiksi opetusta kuvaamalla opettaja voi havainnoida omaa käyttäytymistään.

Täysin kriitikittä löytämiäni tutkimustuloksia musiikinopettajan nonverbaalista viestinnästä ei voi tarkastella. Osassa tutkimuksista otannat olivat melko pieniä. Val Claracon (2015) tutkimuksessa kuoronjohtaja oli tutkimuksen tekijä, joten herää kysymys siitä, olisiko tutkimuksen luotettavuutta se, että kuoronjohtaja olisi ollut täysin ulkopuolinen henkilö. Aiemmin mainituista tuloksista selvisi myös se, että naisopettajat käyttävät enemmän nonverbaaleja eleitä (Roseth, 2020). Tutkimuksessa epäpätevien ja pätevien musiikinopettajien eroista (Schiemann, 2017) valtaosa otannasta oli naisopettajia, joten jää pohdittavaksi, olisivatko tulokset olleet samat, jos sukupuolijakauma olisi ollut tasan sukupuolten välillä. Tutkimusta tulisi tehdä tulevaisuudessa laajemmalla otannalla.

Nonverbaali viestintä musiikinopetuksessa on aihe, jota tulisi tutkia suomalaisessa koulukontekstissa enemmän, ja jota olisi hyvä sisällyttää opettajakoulutukseen. Havaittujen tulosten perusteella sillä on merkitystä, miten opettaja opettaa ja kommunikoi oppilaiden kanssa. Ryhmäkoot kouluissa ovat tällä hetkellä useilla paikkakunnilla valittavan suuria. On siis tärkeää, että opettaja osaa ottaa tilan haltuun suurten ryhmien kanssa ja saa oppilaat innostumaan musiikista. Myös työrauhan ja järjestyksen ylläpito voi suurissa musiikinryhmissä olla haasteellista useiden soittimien ja helposti nousevan melutason myötä.

Nonverbaalia viestintää käsitellään musiikinopettajan koulutuksessa hyvin vähän, ja sekin on lähinnä erityismusiikkikasvatukseen liittyen. Haasteita aiheuttaa myös se, että tutkimustulosten perusteella osa musiikinopettajista ei itse koe nonverbaalia viestintää, kuten kehonkieltä ja katsekontaktia, tärkeinä opetuksen kannalta (Roseth, 2020). Tässä tutkielmassa kuitenkin havaittiin, että nonverbaalilla viestinnällä on monia positiivisia vaikutuksia niin musiikilliseen

suoriutumiseen, sisäisen motivaation kehittymiseen kuin verbaalin viestinnän tukemiseen. Musiikinopetus on monitasoista, sillä verbaalin viestinnän ja teoriataidon lisäksi musiikkia hahmotetaan kehollisesti. Viimeaikaiset tutkimukset musiikin ja taiteen saralta ovat kiinnittäneet huomiota ”oppimisen sanattomiin ulottuvuuksiin” ja vuorovaikutukseen, joka tapahtuu taiteen ilmaisussa (Ilomäki & Holkkola, 2013, s. 214). Opettaja voi antaa kokemuksen kuulluksi tulemisesta tai toisaalta saattaa vahingossa sivuuttaa oppilaan kokemuksen. Koska musiikin sanaton hahmottaminen on moniulotteista, tulisi jo opettajakoulutuksessa pohtia aiheeseen liittyviä pedagogisia valintoja ja haasteita. (Ilomäki & Holkkola, 2013.)

Kuten johdannossa mainitsin, koronaviruspandemia ja yleistynyt etäopetus sekä teknologian kehitys voisivat tarjota mielenkiintoisen lähtökohdan tutkia nonverbaalia viestintää musiikin etäopetuksessa myös pro gradu -tutkielmassa. Vuorovaikutuksen rooli oppimisessa on suuri, ja ihmiset omaksuvat toisiltaan paljon musiikillisessa vuorovaikutuksessa ja yhdessä tekemällä (Ilomäki & Holkkola, 2013). Tilanteet, joissa ei olla konkreettisesti läsnä samassa tilassa, tekevät opetuksesta ja oppimistilanteesta hyvin erilaisen. Pohjois-Skandinaviaan sijoittuvassa tutkimuksessa (Brändström, 2012) vertailtiin etä- ja kontaktiopetuksen eroja kitaransoiton opetuksessa. Tutkimuksen mukaan etäopetus koettiin kaiken kaikkiaan positiiviseksi kokemukseksi, vaikka haasteita tulikin aikaviiveen vuoksi yhteisöön ja rytmissä pysymiseen. Videon välityksellä opettaminen koettiin myös intensiivisemmäksi kuin kasvokkain opetus.

Viime vuosien teknologinen kehitys on ollut nopeaa ja muutoksia on tapahtunut paljon Brändströmin (2012) tutkimuksen jälkeen. Oulun ammattikorkeakoulun sivuillaan julkaisemassa artikkelissa (Tuohino & Tötterström, 2021) tutkittiin etäopetuksen tilannetta vuonna 2020. Sen mukaan esimerkiksi verkkokokouspalvelu Zoom on reagoinut nopeasti parantamalla tuotteensa käyttöä musiikillisiin tarkoituksiin, mutta parannuksetkaan eivät poistaneet aikaviiveestä johtuvia ongelmia, jotka tekivät yhteisöistä etänä lähes mahdotonta. Se, miten ääni- ja videoteknologia kehittyy tulevaisuudessa ja onko niitä hyödyntävällä etäopetuksella mahdollista saavuttaa kontaktiopetuksessa tavoiteltavia oppimistuloksia, ovat ehdottomasti pohtimisen arvoisia asioita.

Lähteet

- Andersen, P., Gannon, J. & Kalchik, J. (2013). Proxemic and haptic interaction: the closeness continuum. Teoksessa J. A. Hall & M. L. Knapp (toim.), *Nonverbal communication* (s. 295–329). Berlin ; Boston: De Gruyter Mouton.
- Battersby, S. L. (2009). Nonverbal communication: Increasing awareness in the general music classroom. *General Music Today (Online)*, 22(3), 14–18.
doi:10.1177/1048371309331498
- Battersby, S. L., & Bolton, J. (2013). Nonverbal communication: Implications for the global music classroom. *Music Educators Journal*, 99(4), 57–62.
doi:10.1177/0027432113483143
- Bilen, S. (2021). Speak as a musical expression tool according to teachers' views. *Cypriot Journal of Educational Sciences*, 16(2), 869–887.
- Bilen, S. (2013). The effect of creative dancing the empathetic tendency of prospect music teachers. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(4), 795–804.
<http://doi.org/10.9761/JASSS885>
- Blincoe, S. & Harris, M. J. (2013). Nonverbal behavior and education. Teoksessa J. A. Hall & M. L. Knapp (toim.), *Nonverbal communication* (s. 771–803). Berlin ; Boston: De Gruyter Mouton.
- Brändström, S., Wiklund, C. & Lundström, E. (2012). Developing distance music education in Arctic Scandinavia: Electric guitar teaching and master classes. *Music education research*, 14(4), 448–456. <https://doi.org/10.1080/14613808.2012.703173>

- Darrow, A. & Johnson, C. (2009). Preservice music teachers' and therapists' nonverbal behaviors and their relationship to perceived rapport. *International journal of music education*, 27(3), 269–280. <https://doi.org/10.1177/0255761409337276>
- Darwin, C. (1969). *The expression of the emotions in man and animals* ([Näköisp.]). Culture et Civilisation.
- Fernández-Dols, J-M. (2013). Nonverbal communication: origins, adaptation, and functionality. Teoksessa J. A. Hall & M. L. Knapp (toim.), *Nonverbal communication* (s. 69–92). Berlin ; Boston: De Gruyter Mouton.
- Frymier, A. B., Goldman, Z. W., & Claus, C. J. (2019). Why nonverbal immediacy matters: A motivation explanation. *Null*, 67(5), 526–539. doi:10.1080/01463373.2019.1668442
- Georgakopoulos, A., & Guerrero, L. K. (2010). Student perceptions of teachers' nonverbal and verbal communication: A comparison of best and worst professors across six cultures. *International Education Studies*, 3(2), 3–16.
- Hall, J. A. & Knapp, M. L. (2013). *Nonverbal communication*. Berlin ; Boston: De Gruyter Mouton.
- Ilomäki, L. & Holkkola, M. (2013). Musiikin perusteet ja muuttuva oppimiskäsitys. Teoksessa M-L. Juntunen, H. Nikkanen & H. Westerlund (toim.), (2013). *Musiikkikasvattaja: Kohti reflektiivistä käytäntöä* (s. 204–224). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kurkul, W. W. (2007). Nonverbal communication in one-to-one music performance instruction. *Psychology of Music*, 35(2), 327-362. doi:http://dx.doi.org/10.1177/0305735607070385

- Malmberg, T. (2014). Teoreettinen tutkimus joukkoviestintä- ja mediatieteen intellektuaalisena tyylinä. *Media & viestintä* 37(2), 57–80.
- Mehrabian, A. 1969. Some referents and measures of nonverbal behavior. *Behavioral Research Methods and Instrumentation* 1: 213–217.
- Metsämuuronen, J. (2009). *Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä : Tutkijalaitos* (4. laitos ed.). Helsinki: International Methelp.
- Opetushallitus. (2014). Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014 (4. painos). Helsinki.
Saatavissa
https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf
- Rester, C. H. & Edwards, R. (2007). Effects of Sex and Setting on Students' Interpretation of Teachers' Excessive Use of Immediacy. *Communication education*, 56(1), 34-53.
<https://doi.org/10.1080/03634520600954619>
- Roseth, N. E. (2020). A survey of secondary instrumental teachers' immediacy, ensemble setup, and use of classroom space in colorado and indiana. *Journal of Research in Music Education*, 68(3), 305–327. <https://doi.org/10.1177/0022429420944227>
- Salminen, A. (2011). Mikä kirjallisuuskatsaus?: Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyypeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasa: Vaasan yliopisto.
- Schiemann, S. (2017). Generalist and Specialist Primary Music Teachers' Uses of Nonverbal and Verbal Support During Music Practice. *Psychomusicology*, 27(3), 180-190.
<https://doi.org/10.1037/pmu0000189>
- Tuohino, J., & Tötterström, J. (1.1.2021). Oamk Journal. *Musiikin etäopetus Suomessa vuonna 2020*. <https://oamk.fi/oamkjournal/2021/musiikin-etaopetus-suomessa-vuonna-2020/>

- Val Claraco, A. (2015). The process of nonverbal communication between choir and conductor. *Revista Electrónica de LEEME*, 36, 49–70.
- Valli, R., & Aaltola, J. (2015). *Ikkunoita tutkimusmetodeihin. 1, metodin valinta ja aineistonkeruu : Virikkeitä aloittelevalle tutkijalle* (4. uud. ja täyd. p. ed.). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Valli, R., & Aaltola, J. (2018). *Ikkunoita tutkimusmetodeihin. 2, näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (5., uudistettu ja täydennetty painos ed.). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Zhukov, K. (2013). Interpersonal interactions in instrumental lessons: Teacher/student verbal and non-verbal behaviours. *Psychology of Music*, 41(4), 466–483.
doi:10.1177/0305735611430434